

De Ierse grens

Tijdelijke stoplap of harde scheidslijn?

De Ierse grens speelt de hoofdrol in de slepende Brexit-discussie in het Britse Lagerhuis. Hoe is die eigenlijk tot stand gekomen? Was Noord-Ierland altijd al een twistappel? **Ivo van de Wijdeven** zocht het uit.

Sinds een maand is Boris Johnson premier van het Verenigd Koninkrijk. De fanatieke Brexiteer is door de leden van de Conservative and Unionist Party gekozen vanwege zijn belofte om een nieuwe deal te sluiten met de Europese Unie over de Brexit. Meest prangende punt? De Ierse grens.

In de aanloop naar het referendum werd de grenskwestie nog terzijde geschoven als bijkomstigheid. Ook Johnson zag geen probleem: eigenlijk was de Ierse grens vergelijkbaar met wijkgrenzen in Londen, de stad waar hij ooit burgemeester was. 'Frictionless travel' zou moeiteloos te organiseren zijn, met of zonder akkoord met de EU.

Het klopt dat de 500 kilometer lange grens met vele – in de woorden van Margaret Thatcher – 'knikken en kronkels' nu onzichtbaar in het Ierse landschap ligt, maar een toekomstige 'harde' grens zou een logistieke nachtmerrie vormen. Er zijn wel 208 grensovergangen; aanzienlijk meer dan de 137 langs de hele oostgrens van de EU. Eenvoudige tuinhokjes dreigen 'internationale grensposten' te worden. Dat heeft niet alleen economische consequenties, ook op politiek, sociaal en cultureel vlak zijn de gevolgen groot. Hele gemeenschappen dreigen in tweeën te worden gedeeld – het dorpje Pettigo bijvoorbeeld – maar politici in Londen tonen zich vooral ongevoelig en onwetend.

De opdeling van Ierland

Toch bestaat de Ierse grens pas krap honderd jaar, sinds 1920. Toen keurde het Britse parlement de Government of Ireland Act goed, die het eiland opdeelde in Noord- en Zuid-Ierland. Het was de bedoeling dat beide Ierlanden als *dominions* (autonome landen) onderdeel zouden blijven uitmaken van het toenmalige Britse Rijk. De grens was een halfhartige poging om orde te scheppen in de chaos die was ontstaan nadat de Ieren zich in 1919 onafhankelijk hadden verklaard.

De wet betekende het einde van eeuwenlange Engelse overheersing. Sinds de tijd van Willem de Veroveraar hadden de Engelsen stukje bij beetje hun greep op Ierland verstevigd. De Reformatie introduceerde een religieus element: een kleine protestantse

Britse militairen marcheren weg nadat hun kazerne in Athlone is overgedragen aan troepen van de Irish Free State in 1922 (National Library of Ireland).

Engelse elite zwaaide de scepter over een grote katholieke Ierse meerderheid. Ulster – grofweg het hedendaagse Noord-Ierland – was de grootste verzetshaard en daarom werd daar in de 17de eeuw met *plantations* (volksplantingen) de opstandige katholieke bevolking verdreven en vervangen door betrouwbare protestantse kolonisten. Latere Ierse opstanden werden met harde hand neergeslagen.

Tijdens de Industriële Revolutie ontstond er in Ulster een bloeiende textielindustrie, terwijl de rest van Ierland georiënteerd bleef op landbouw en steeds verder achterop raakte. Een absoluut dieptepunt vormde de Ierse hongersnood (1845-1850), die het gevolg was van de aardappelziekte en naar schatting een miljoen Ieren het leven kostte. De Engelsen deden weinig om de nood te verlichten, en bleven voedsel uit Ierland exporteren. Veel Ieren emigreerden – noodgedwongen – naar onder meer de Verenigde Staten, terwijl bij een deel van de achterblijvers de roep om *home rule* (zelfbestuur) steeds luider werd.

'Home Rule means Rome Rule'

Achtereenvolgende Britse regeringen probeerden de onafhankelijkheid van Ierland door het parlement te loodsen, maar stuitten telkens op tegenstand van de protestantse Ierse bestuurders, zakenlieden en grootgrondbezitters. Zij vreesden dat het rijke industriële Ulster het arme agrarische platteland op sleeptouw zou moeten nemen en waren onder het mom van 'Home Rule means Rome Rule' bovendien bang voor overheersing door de katholieke meerderheid.

Omdat zelfbestuur aan het begin van de 20ste eeuw toch op steeds meer steun in het Britse parlement kon rekenen, richtten de protestanten in 1912 de paramilitaire *Ulster Volunteers* op: desnoods zouden ze de unie met het Verenigd Koninkrijk met geweld verdedigen. In reactie daarop werden de nationalistische *Irish Volunteers* in het leven geroepen. Toen de plannen voor *home*

SERIE:
WAT SPEELT ER
OP HISTORISCH
GEBIED IN
EUROPA EN IN DE
ACHTERTUIN VAN
DE EU?

rule in de koelkast verdwenen door het uitbreken van de Eerste Wereldoorlog en de ongeduldige Ieren zich in 1919 onafhankelijk verklaarden, was een uitbarsting dan ook bijna onvermijdelijk geworden. Militant nationalisme en unionisme leidden tot sektarisch geweld, waarbij de paramilitaire organisaties er niet voor terugschrokken om burgerslachtoffers te maken. Tegelijkertijd vochten Ierse onafhankelijkheidsstrijders tussen 1919 en 1921 een guerrillaoorlog uit tegen aanwezige Britse troepen.

Stoplap

Hoe moest Londen het geweld beteugelen? Grootschalig Brits militair ingrijpen werd onhaalbaar geacht. De Eerste Wereldoorlog lag nog vers in het geheugen en bovendien was het duidelijk dat de meerderheid van de bevolking in het zuiden van Ierland verlangde naar onafhankelijkheid.

De opsplitsing van Ierland diende als stoplap om het geweld te beteugelen. Het overwegend protestantse en unionistische Noord-Ierland bleef deel van het Verenigd Koninkrijk. Terwijl het katholieke en nationalistische zuiden onafhankelijk werd, eerst als Ierse Vrijstaat en daarna als Republiek Ierland. Op vergelijkbare wijze probeerden de Britten later in Palestina en India rust te brengen door nieuwe grenzen te trekken, al dienden deze een permanent karakter te hebben.

Zowel de Ieren als de Britten hadden het idee dat de grens tijdelijk zou zijn. De Ieren hadden van meet af aan een verenigd Ierland voor ogen en de Britten leken daar wel mee te kunnen leven wanneer de rechten van de protestanten in Ulster zouden worden gewaarborgd. Stiekem hoopte men in Londen dat de Ieren zelf op een vreedzame manier tot eenwording zouden komen. Dat viel tegen. Evenmin kwam de gezamenlijke commissie van Britse, Ierse en Noord-Ierse vertegenwoordigers, die de rommelige grens

De Government of Ireland Act (ook bekend als de First Home Rule Act) werd in 1885 ingediend door de Britse premier Gladstone; het parlement verwierp zijn voorstel echter. Deze karikatuur van de Engelse beschermheilige Sint Joris en de draak laat het van Ierland losgekoppelde Engeland zien. De Liberaal Gladstone ligt als de verslagen draak onderin. Zijn politieke tegenstander, de Conservatieve voorman Salisbury, zegeviert als Sint Joris (illustratie in het conservatieve blad *St. Stephens Review*, 9 juni 1888).

moest stroomlijnen tot een acceptabele oplossing: het eindrapport viel in 1925 bij geen van de partijen in de smaak.

Zo lek als een mandje

Daarna verhardden de posities aan beide zijden van de grens zich snel. Daarbij hielp het niet dat het Verenigd Koninkrijk en de jonge Republiek Ierland tot ver in de jaren '30 een handelsoorlog uitvochten met hoge invoerheffingen over en weer. Alleen de (grootschalige) smokkel voer daar wel bij: de Ierse grens was zo lek als een mandje. Volgens politierapporten maakten wekelijks 5.000 varkens illegaal de oversteek, waarbij sommige dieren de reis zelfs meerdere malen bleken af te leggen.

In de Tweede Wereldoorlog hield Ierland zich tot grote ergernis van Winston Churchill neutraal en daarna lieten de Ieren ook het

De leden van de Boundary Commission in 1924 in Armagh (National Library of Ireland).

NAVO-lidmaatschap aan zich voorbijgaan. Als motivatie voerden achtereenvolgende Ierse regeringen aan dat het Verenigd Koninkrijk – en ook de internationale gemeenschap – te weinig deed om een verenigd Ierland te realiseren.

Tegelijkertijd maakte Dublin zich er makkelijk vanaf door met de beschuldigende vinger naar Londen te wijzen. Zo droeg Éamon de Valera, de eerste premier van de Republiek Ierland, altijd een kaart van het gedeelde Ierland op zak om zijn gesprekspartners te kunnen wijzen op het onrecht. Het was electoraal aantrekkelijk om de Britten de schuld te geven van alle Ierse problemen, maar dat leidde wel tot toenemende polarisatie tussen nationalist en unionisten. Ierse politici leken ondertussen alleen met de mond naar Ierse eenwording te streven. Aan de andere kant wilden de unionisten in Noord-Ierland de banden met het Verenigd Koninkrijk steeds strakker aanhalen, vooral toen met de teloorgang van de industrie in Belfast veel Noord-Ieren afhankelijk werden van de uitkeringen die de Britse welvaartsstaat verstrekke. De Ierse staatsruif was veel kariger.

Hoge muren en wachttorens

De periode van relatieve rust kwam al snel ten einde toen eind jaren '60 het geweld opnieuw losbarstte. Het Iers Republikeins Leger – beter bekend als de IRA – en de Ulster Volunteer Force claimden de strijd uit de jaren '20 voort te zetten. Met bomaanslagen, persoonlijke aanvallen en ander geweld onderstreepten ze hun streven naar respectievelijk een verenigd Ierland en het behoud van de status quo.

Tijdens deze *Troubles* zag de Britse regering zich genoodzaakt om op grote schaal militair in te grijpen. Noord-Ierland – en dan vooral de Ierse grens – veranderde in een vesting. Talloze grensovergangen werden gebarricadeerd en er verrezen hoge muren en wachttorens. De Ierse grens werd een allesbepalende scheidslijn door het landschap én de maatschappij. De Britten hadden zich in 1920 danig verkeken. De grens bewerkstelligde geen vrede, maar trok juist geweld aan: tijdens de *Troubles* kwamen meer dan 3.500 mensen om het leven, waarvan de helft onschuldige burgers.

Breekbaar vertrouwen

Vandaag de dag is van de grens nauwelijks meer iets terug te vinden. De *Troubles* etterden door tot in 1998, toen de Goede Vrijdagakkoorden tussen Noord-Ierland, Ierland en het Verenigd Koninkrijk werden getekend. Die haalden de angel uit het conflict

Herinnering aan leden van de I.R.A. die in 1922 omkwamen bij een gevecht met het Britse leger in en om het grensdorp Pettigo.

door vast te leggen dat de staatkundige toekomst van Noord-Ierland bepaald zal worden door de meerderheid van de Noord-Ierse bevolking. Daarnaast had verregaande secularisatie van de Republiek Ierland de angst voor katholieke overheersing weggenomen (sterker nog, Noord-Ierland geldt nu als conservatiever dan de Republiek Ierland). Het onderlinge vertrouwen tussen de Ieren en Noord-Ieren is echter moeizaam verworven, en het dreigt nu weer weg te ebben door de Brexit. *Hardcore* unionisten – in het bijzonder de Democratic Unionist Party (DUP) waar de Conservatieven op steunen voor een meerderheid in het Britse parlement – vrezen opnieuw voor Ierse overheersing.

Toch is het maar de vraag of Dublin zit te wachten op eenwording. Noord-Ierland is in economisch opzicht inmiddels een blok aan het been van Londen geworden. Het drijft op subsidies: een vijfde van het Noord-Ierse bnp komt rechtstreeks uit de Britse schatkist. Economen hebben becijferd dat een hereniging in de Republiek Ierland een economische krimp van 15% zou veroorzaken. Het ziet er naar uit dat Noord-Ierland voorlopig onderdeel zal blijven van het Verenigd Koninkrijk. Politieke roekeloosheid in Londen dreigt desalniettemin de verhoudingen op het Ierse eiland opnieuw onder druk te zetten, zeker als er dankzij een no deal-Brexit weer controleposten zouden verschijnen op de Ierse grens.

Ivo van de Wijdeven is historicus en politiek analist. Hij schreef *De nieuwe rafelrand van Europa* over de geschiedenis van de interactie van het Verenigd Koninkrijk en de Verenigde Staten met het Europese vasteland.

VERDER LEZEN

- ▶ **Diarmaid Ferriter**, *The Border. The Legacy of a Century of Anglo-Irish Politics*, Profile Books, 2019
- ▶ **Richard English**, *Irish Freedom. The History of Nationalism in Ireland*, Pan, 2007
- ▶ **Patrick Radden Keefe**, *Zeg niets. Moord en verraad in Noord-Ierland*, Nieuw Amsterdam, 2019